

A SZAKRÉSZLEGESÍTÉS GONDJAI MISKOLCON

URSZIN SÁNDOR

A miskolci Megyei Könyvtár épületének tervezéséhez a 60-as évek derekán a Sallai-féle „tojás”-modell szolgáltatta a szakmai elméleti alapot. Elkészültéig (1972) azonban megfogalmazódott a szakrészleges könyvtár modellje is; az utóbbi megvalósítása sajátos gondokat vetett fel az épület három szintjén (földszint, I. és II. emelet) elhelyezkedő nyilvános szolgálati terek miatt. Az egyik az volt, hogy az olvasószolgálati terektől és az ellenőrzési ponttól (I–II. emelet) elszakadt a klubövezet (földszint), a másik ezzel kapcsolatosan pedig az, hogy a szakrészleges könyvtári modellnek szükségszerűen vertikális irányba kellett tájulnia.

Az egybefüggő olvasói terek mégis lehetővé tették a szakrészleges olvasószolgálat megvalósítását. Az első emeleten a nyelvi, irodalmi, művészeti szakrészleget, a második emeleten az U-alakú tér egyik oldalán a társadalomtudományi, a másik oldalán a természettudományi és alkalmazott tudományi szakrészleget alakítottuk ki. A szakrészlegekben a szakterület valamennyi dokumentuma (kölcönözhető irodalom, kézikönyvek, folyóiratok), valamint szakkatalógusa azonos térben található. Az olvasói terekben nincsenek elkülönített olvasótermek, de a szakrészlegekben az állománynak a modell szerinti elhelyezésével (könyvkiválasztó övezet; kölcönözhető állomány; olvasói övezet: kézikönyvek, folyóiratok) kialakultak a helybeni használatot szolgáló, csendes övezetek.

A második emeletre került még a helyismereti részleg és a csak 1974-ben megnyílt zenemű- és hangtár, az első emeletre pedig a gyermekkönyvtár.

Az így kialakított funkcionális rendnek kezdettől fogva voltak, illetve máig vannak gyenge, sebezhető pontjai: az olvasószolgálattól függetlenül klubövezet kihasználatlan maradt; működik ugyan az általános tájékoztató szolgálat (az első emeleti szakrészleg tájékoztatói e feladatkörnek is eleget tesznek), de máig nem alakult ki az általános részleg; gondot okoz a II. emeleti állományt használók számára, hogy a betűrendes katalógus az I. emeleten van, továbbá az, hogy nagyobb, illetve csúcsgyörgalom esetén az ellenőrzési pontnál nehézkessé, gyakran ellenőrizhetetlenné válik az olvasók mozgása.

A gyenge pontok jelentkezése nemcsak az épület objektív adottságainak, hanem a szükséges gyakorlati tapasztalatok és elméleti ismeretek hiányának is következménye.

A fogyatékoságok egy másik, kisebb csoportja a hagyományok továbbéléséből származott. Így a helyismereti részlegben csak az aprónyomtatványok, plakátok, képeslevelezőlapok és a képgyűjtemények kerültek ki a szabadpolcos térbe, valamint a helyi periodikumok kurrens példányai. A periodikumok bekötött évfolyamai és a nem kölcönözhető könyvanyag — egy szűkre szabott kézikönyvtár kivételével — a központi raktár védelmében maradt, a kölcönözhető könyvek pedig az egyes szakrészlegek megfelelő ál-

lománycsoportjainál voltak találhatóak. Csak 1976-ban merült fel a központi raktárban őrzött helyismereti vonatkozású könyvanyag kihelyezésének a gondolata; megvalósulása napjainkban fejeződik be. Hasonlóképpen ide kerültek a periodikumok korábbi évfolyamai is, bár a kölcsönözhető könyvek (duplumok) továbbra is a szakrészlegekben maradtak.

A gyermekkönyvtár a régi épületben az olvasószolgálati csoport részlegeként, de önálló helyiségben működött. Az új könyvtárban osztállyá szerveződött, s tovább őrizte különállását, — önálló ellenőrzési pontot (és kölcsönzési nyilvántartást) tartott fenn. Csak az elmúlt év végén jutottunk el oda, hogy a gyermekkönyvtári osztály érdemi önállóságának megtartásával integrálódott az olvasószolgálat egészébe; így kialakulhatott a közös ellenőrzési pont és az egységes kölcsönzési nyilvántartás.

Az általános tájékoztatás feltételei adottak voltak, hiszen az irodalmi, nyelvi, művészeti szakrészleg mellett — közvetlenül az ellenőrzési pont után — helyezkedik el az állomány egészét tartalmazó betűrendes katalógus, a sorozati katalógus és a folyóiratok katalógusa. Mellettük viszonylag jól válogatott kézikönyvtár, — amelynek magva már a régi könyvtárban kialakult, — szolgálja az általános tájékoztatást. Viszont az ellenőrzési ponton belül működő általános részleg létrehozásával mindmáig sikertelenül kísérleteztünk.

A klubövezet viszonylagos kihasználatlansága hovatovább lelkiismereti kérdéssé vált. Igaz, hogy rendszeresen helyt adott a könyvkiállítások mellett különböző jellegű és tematikájú kiállításoknak, s a büfé mellett elhelyezkedő folyóiratolvasó teljesen kötetlen használatra igen népszerű lett. Az itt elhelyezett, viszonylag széles választékot biztosító folyóiratállomány (mintegy 100 cím) korábban a duplumpéldányokból került ki. Megőrzésüket felügyelet nélkül nem lehetett biztosítani, ugyanakkor a folyóiratok árának növekedése erősen megkérdőjelezte a duplumok beszerzését. Mindez új megoldásra sarkallta a könyvtár vezetését.

Mindenekelőtt a hírlapolvasó működését és felügyeletét, az olvasószolgálati terek megnyitásától függetlenül szerveztük meg: reggel 8 órától a könyvtár bezárásáig áll a használók rendelkezésére, (vasárnap délelőttönként is). Ezzel egyidejűleg bővítettük a periodikumok választékát, s kialakítottunk egy, a periodikumok használatát segítő kézikönyvtárat (általános lexikonok, szótárak, atlaszok, útikönyvek stb.). A tájékozódást, szórakozást színes tévé is szolgálja. A felügyeletet ellátó könyvtáros egyben tájékoztatást ad a könyvtár használatáról, a könyvtár szolgáltatásairól, sőt a város művelődési intézményeinek (könyvtárak, művelődési házak, TIT, mozi, színház, múzeum stb.) programjairól, rendezvényeiről, szolgáltatásairól is. E szolgáltatnak közvetlen telefonvonalat biztosítottunk. Terveink szerint ezt a tájékoztató szolgálatot az élet más területeire is kiterjesztjük. Rövidesen diaflexet állítunk be, amely az említett területek mellett az idegenforgalmat is szolgálná. Természetesen a klubövezet használata változatlanul kötetlen marad, továbbra sem lesz beiratkozási kötelezettség.

A hírlapolvasó és az információs szolgálat ugyan nem pótolja a hiányzó általános részleget, de funkciói közül néhányat feltétlenül ellát. Meghitt, otthonos környezetével biztosítja a munka közbeni vagy utáni pihenést, felüdülést; megkönnyíti az általános érdeklődésre számot tartó magyar és idegen nyelvű periodikumok használatát; a város kulturális életét tükröző meghívók, plakátok, műsorfüzetek, szórólapok és egyéb propagandaanya-

gok kiállításával ösztönzi és orientálja a használót. A későbbiekben itt kívánunk megfelelő helyet teremteni annak a könyvnyagnak, amely az általános részlegbe kívánczozna, mégha szűkebb választékban, kisebb példányszámban is.

Eddig jutottunk el a rendszer kiépítésében. Időközben az igények a zenei részlegen belül kiérlelték egy „nyelvi részleg” létrehozásának a szükségességét. Nem szakrészlegről, nem teljes körű nyelvi részlegről van szó. Pusztán arról, hogy a nagyon erősen igénybe vett zenei részlegről leválasszuk és önállósítsuk az idegen nyelvtanulást segítő szolgáltatásokat. (Mint ahogyan 1982-ben, a gyermekek számára leválasztottuk a meshallgatást, létrehozva annak technikai feltételeit a gyermekkönyvtárban).

A szakrészleges rendszerünk fejlesztését számunkra alapvetően saját tapasztalataink, a bennünket körülvevő társadalmi környezet és a könyvtári háttér határozzák meg. Újabb szakrészlegek kialakításában óvatosságra intenek korábbi, kudarccal végződő kísérleteink, amikor nem a tényleges igényekből kiindulva, sokszor a realitástól és a feltételektől elszakadva, szakkönyvtári illúziókat dédelgetve próbálkoztunk meg műszaki, mezőgazdasági stb. részleget létrehozni a 60-as évek elején. Ezekkel a tapasztalatokkal a hátunk mögött már 1972-ben is, és azóta is arra törekedtünk, hogy olvasószolgálatunkat a szakkönyvtári szolgáltatások befogadására és hasznosítására tegyük minél alkalmasabbá, a segítségükkel minél sokrétűbb és színvonalas szolgáltatásokat nyújtsunk. Újabb szakrészlegek létrehozását pedig csak a ténylegesen jelentkező használói igény és a megfelelő belső feltételek együttes megléte esetén célszerű és érdemes kezdeményezni.

Fontos tényező a könyvtári környezet is. Miskolcon színvonalas a szakkönyvtári el látás, a városi könyvtárhálózatban pedig jó feltételek között működik a képzőművészeti szakrészleg (József Attila fiókkönyvtár); a Szabó Lőrinc fiókkönyvtárban kifejlesztett idegen nyelvű szépirodalmi gyűjtemény is magában hordja egy szakrészleg lehetőségeit. Az utóbbi években saját olvasóforgalmi mutatóink (s az olvasói szokások) gondos elemzése további speciális részlegek létrehozását nem igazolja, sokkal inkább a tanulást, tájékozódást elősegítő, a rokontudományok együttesét tartalmazó dokumentumbázis szükségességét. Ez az igény a hagyományos dokumentumok mellett megkívánja a nem hagyományos dokumentumok ésszerű gyarapítását és a használatukhoz szükséges eszközök beszerzését is, továbbá a dokumentumok áttekinthető tagolását, elrendezését a könnyű hozzáférhetőség érdekében, s a feltáró apparátus segítségével a központi raktárral való gyors és szoros kapcsolatot.

A tanulás, a kutatás, a tájékozódás érdekében növelnünk kell az olvasótermi jellegű, csöndes övezetek területét, annál is inkább, mert az utóbbi években leszűkült, s ezzel együtt a szakrészlegek kölcsönözhető állománya zsúfolttá vált, ami különösen a társadalomtudományok szakrészlegében szembetűnő. Pedig a Megyei Könyvtár gyűjtőkörén belül éppen a társadalomtudományi irodalom gyűjtésén volt és van ma is a hangsúly, s az állomány további tagolására, áttekinthetőbb elrendezésére, az olvasói férőhelyek növelésére – mind az olvasói, mind a könyvkiválasztó övezetben – itt van a legnagyobb szükség.

Valamennyi szakrészlegben aktuális feladatunk a kölcsönözhető állományrészben feloldani a raktárjellegű, az állományt tovább tagolni, a szabadpolc és a raktár között élő kapcsolatot kialakítani.